

Michał Wawrzyńczak*

Kilka uwag o instytucji warunkowego tymczasowego aresztowania w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 19.07.2019 r.**

WPROWADZENIE

Niniejsza praca dotyczy problematyki instytucji warunkowego tymczasowego aresztowania w polskim procesie karnym, w świetle daleko idących zmian wprowadzonych nowelizacją z 19.07.2019 r. Przedmiotem rozważań opracowania jest aktualny charakter poręczenia majątkowego w ramach omawianej instytucji, zmiany w kierunku systemu kaucyjnego, a także znaczenie i doniosłość wprowadzenia przeciwności prokuratora dla kształtu warunkowego tymczasowego aresztowania. Autor proponuje rozwiązanie niektórych problemów terminologicznych oraz rozważa wpływ wprowadzonych zmian na standard gwarancji procesowych oskarżonego w procesie karnym. Artykuł porusza również kwestie związane z praktyką stosowania środków zapobiegawczych oraz wpływu nowelizacji na nowe problemy związane ze stosowaniem analizowanej instytucji.

1. Polski proces karny przeszedł kolejną głęboką reformę dokonaną nowelizacją z 19.07.2019 r.¹, która weszła w życie 5.10.2019 r. Jednym z przepisów, który przeszedł modyfikację był art. 257 ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego² statuujący instytucję tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania. Ta instytucja procesowa jest sprzężeniem tymczasowego aresztowania oraz poręczenia majątkowego, i polega na zmianie izolacyjnego środka zapobiegawczego na środek nieizolacyjny pod rygorem spełnienia określonych warunków wskazanych w postanowieniu sądu w tym przedmiocie. Kluczowe z punktu widzenia rozważań dotyczących tej instytucji jest nakreślenie, jak kształtowała się relacja poręczenia majątkowego oraz tymczasowego aresztowania w świetle art. 257 k.p.k. przed nowelizacją, następnie zaś przeanalizowanie konsekwencji prawnych wprowadzonych zmian. Pozwoli to na udzielenie odpowiedzi na pytanie o aktualny charakter prawny tej instytucji.

* Mgr Michał Wawrzyńczak, od 1.10.2021 r. doktorant w Zakładzie Postępowania Karnego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska, ORCID: 0000-0003-1234-7194, e-mail: michal.wawrzynczak1@gmail.com

** Data zgłoszenia tekstu przez autora: 30.01.2021 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 14.04.2021 r.

¹ Dz.U. z 2019 r. poz. 1694 ze zm.

² Tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 534 – dalej k.p.k.

Aby jednak w pełni zrozumieć kierunek i istotę zmian przeprowadzonych przez ustawodawcę, należy zapoznać się z uzasadnieniem projektu ustawy z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Projektodawcy wskazują, że proponowane zmiany mają na celu doprowadzenie do przyspieszenia postępowania czy szerszego zabezpieczenia interesu społecznego, co jednak – w założeniu – nie ma odbywać się kosztem gwarancji procesowych stron, w szczególności oskarżonego³. Można dodać, że projektowany kształt art. 257 k.p.k. został dodany w toku prac komisji, nie było więc go w wersji pierwotnej noweli i może z tego względu próżno szukać szerszego uzasadnienia zarówno dla planowanej zmiany, jak i dla jej racjonalności. Zważywszy na to, że ukształtowany nowelą z 19.07.2019 r. art. 257 k.p.k. zmienia bowiem całkowicie instytucję tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania.

2. Poręczenie majątkowe jest instytucją uregulowaną w art. 266 i n. k.p.k. i ma ono stanowić alternatywę względem tymczasowego aresztowania⁴. Jako nieizolacyjny środek zapobiegawczy stanowi przejaw akceptowania przez ustawodawcę postulatów „ani jednego dnia pozbawienia wolności bez niezbędnej potrzeby”⁵ i polega na złożeniu przez oskarżonego/podejrzanego lub inną osobę gwarancji w wartościach majątkowych, że oskarżony/podejrzany będzie wypełniał obowiązki związane z zagwarantowaniem poprawnego toku procesu karnego⁶.

Zacznijmy rozważania od analizy wyrażenia: „złożenie poręczenia majątkowego” w kontekście momentu dokonania tej czynności, bowiem stanowi ono przedmiot sporów w doktrynie i w judykaturze. W ramach interpretacji tego wyrażenia, można wyodrębnić 3 grupy poglądów odnoszących się do momentu złożenia poręczenia majątkowego⁷. Stanowią one, że do złożenia poręczenia majątkowego na gruncie art. 257 § 2 k.p.k. dochodzi: 1) z chwilą przyjęcia poręczenia⁸; 2) z chwilą uiszczenia sumy poręczenia z wyraźnym podkreśleniem, że powoduje ono zwolnienie tymczasowo aresztowanego z aresztu⁹; 3) z chwilą złożenia przedmiotu poręczenia¹⁰.

Określenie momentu złożenia poręczenia wskazanego w treści 257 § 2 k.p.k. ma doniosłe znaczenie, wskazuje bowiem moment, kiedy ziszcza się warunek zastrzeżony przez sąd w postanowieniu o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania. Na wstępie, jako oczywiście niewłaściwy, należy odrzucić pogląd

³ Por. Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3251, Sejm VIII kadencji, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3251> (dostęp: 18.01.2020 r.).

⁴ P. Karlik, *Poręczenie majątkowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016, s. 17.

⁵ S. Zabłocki, *Środek zapobiegawczy – tak, represja i asekuracja – nie*, „Palestra” 1984/12, s. 47.

⁶ D. Tarnowska, *Poręczenie majątkowe jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Toruń 2002, s. 58.

⁷ R.A. Stefański, *Kodeks postępowania karnego*, t. II. *Komentarz do art. 167–296*, LEX nr 587781774.

⁸ L.K. Paprzycki [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, L.K. Paprzycki, J. Grajewski, Warszawa 2013, s. 809; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2014, s. 920; postanowienie siedmiu sędziów Sądu Najwyższego (dalej SN) z 25.02.2016 r., I KZP 18/15, OSNKW 2016/4, poz. 24.

⁹ K. Eichstaedt [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2013, s. 782.

¹⁰ K.J. Pawelec, *Środki zapobiegawcze – nowe uregulowania w Kodeksie postępowania karnego. Zagadnienia podstawowe*, „Monitor Prawniczy” 2015/17, s. 910–911; J. Skorupka [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2016, s. 579; postanowienie Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 1.10.2008 r., II AKz 432/08, LEX nr 520593956.

drugi prezentowany przez Krzysztofa Eichstaedta. Nie sposób bowiem zgodzić się z wyrażonym przez niego stwierdzeniem, że wystarczające dla uchylenia tymczasowego aresztowania będzie uiszczenie sumy poręczenia z podkreśleniem, iż samo złożenie (czy ustanowienie) przedmiotu poręczenia powoduje zwolnienie tymczasowo aresztowanego z aresztu. Charakter sformułowanego poglądu uzależniałby bowiem skuteczność takiej czynności nie od samego złożenia przedmiotu poręczenia majątkowego, lecz od zastrzeżenia przez poręczyciela skutku, jaki złożenie takiej sumy poręczenia ma wywołać. Ponadto, jak słusznie wskazuje się w doktrynie i orzecznictwie, kluczowe znaczenie dla skuteczności tego środka zapobiegawczego ma pouczenie poręczyciela o konsekwencjach ukrycia się, ucieczki bądź utrudniania przez oskarżonego/podejrzanego postępowania karnego w postaci przepadku poręczenia. Konsekwencją braku takiego pouczenia jest bowiem niedopuszczalność orzeczenia przepadku przedmiotu złożonego poręczenia/ściągnięcia sumy poręczenia¹¹, co *de facto* oznacza, że takiemu wadliwemu poręczeniu nie sposób przypisać w ogóle przymiotu środka zapobiegawczego.

Daremnie natomiast szukać w przepisach dokładnego wskazania momentu, w którym organ powinien pouczyć osobę składającą poręczenie o możliwości jego przepadku. Treść art. 268 § 2 k.p.k. wskazuje jedynie na obowiązek „uprzedzenia” osoby składającej poręczenie, co wskazuje na to, że takie pouczenie może nastąpić najpóźniej w chwili sporządzania protokołu przyjęcia poręczenia, ale bezpośrednio przed jego podpisaniem przez poręczyciela. Jak wskazuje P. Karlik, momentem tym bywa zazwyczaj chwila przyjęcia poręczenia majątkowego, która często też jest pierwszym momentem, w którym poręczający ma styczność z organem procesowym¹². Na marginesie można przytoczyć także wyniki badań powyższego autora, którego postulat wysłuchania osoby zgłaszającej gotowość do złożenia poręczenia majątkowego przed wydaniem postanowienia o zastosowaniu poręczenia majątkowego spotkał się z jednoznacznie negatywną reakcją ze strony ankietowanych sędziów oraz prokuratorów¹³.

W literaturze zgodnie wskazuje się kryteria oraz sposób sporządzenia protokołu, przy czym podkreśla się, że stosownie do treści art. 150 § 1 k.p.k. musi on zostać podpisany przez wszystkich uczestników protokołowanej czynności¹⁴. Dopiero z chwilą sporządzenia oraz podpisania protokołu przyjęcia poręczenia majątkowego następuje skutek w postaci zmiany środka zapobiegawczego z tymczasowego aresztowania na poręczenie majątkowe¹⁵, choć oczywiście zwolnienie oskarżonego z aresztu następuje dopiero po spełnieniu wszystkich czynności technicznych z tym związanych.

¹¹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyk, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–296*, red. P. Hofmański, Warszawa 2007, s. 1220; D. Tarnowska, *Poręczenie majątkowe...*, s. 190; uchwała SN z 20.05.1992 r., I KZP 17/92, OSNKW 1992/7–8, poz. 53.

¹² Por. P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 190; uchwała SN z 20.05.1992 r., I KZP 17/92.

¹³ Zob. P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 189–192. Autor wskazuje, że wysłuchanie poręczyciela może mieć istotne znaczenie z perspektywy szybkości złożenia poręczenia oraz jego skuteczności. Przemawia za tym zarówno możliwość weryfikacji przez organ procesowy motywów kierujących poręczycielem, jak i wskazanie osoby poręczyciela w postanowieniu. Konsekwencją takiego stanu rzeczy byłoby natomiast zlikwidowanie sytuacji, w których deklaracja złożenia poręczenia majątkowego jest jedynie pozorna, jak i uzyskanie przez organ procesowych instrumentów prawnych w postaci kary porządkowej lub obciążenia kosztami postępowania w celu przymuszenia poręczyciela do złożenia przedmiotu poręczenia w przewidzianym orzeczeniem terminie.

¹⁴ Por. D. Tarnowska, *Poręczenie majątkowe...*, s. 171–173; P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 177.

¹⁵ P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 177.

Na gruncie powyższych rozważań, należy zatem odrzucić trzeci pogląd i jednocześnie zaakceptować pogląd przedstawiony przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z 25.02.2016 r., że do złożenia poręczenia majątkowego dochodzi z chwilą jego przyjęcia, tj. sporządzenia oraz podpisania protokołu z tej czynności. Jak bowiem wskazano powyżej, samo złożenie przedmiotu poręczenia majątkowego nie może być utożsamiane ze złożeniem poręczenia i wywoływać wszystkich skutków z tym związanych, bowiem pouczenie składającego poręczenie o konsekwencjach „nie-łojalnego” zachowania się oskarżonego/podejrzanego jest konieczne, aby móc orzec przepadek poręczenia majątkowego, a co za tym idzie – niezbędne w celu zabezpieczenia właściwego toku postępowania. Ponadto mając na uwadze różne dopuszczalne przez ustawę sposoby poręczenia majątkowego, a także względy wykładni systemowej, za właściwy należy przyjąć pogląd, że do złożenia poręczenia majątkowego dochodzi z chwilą przyjęcia poręczenia przez organ procesowy oraz sporządzenia protokołu z tej czynności.

3. Powyższe rozważania dotyczące samej istoty poręczenia majątkowego, w szczególności momentu złożenia poręczenia oraz chwili od której wywołuje ono skutki, mają niebagatelne znaczenie w kontekście zbadania instytucji tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania. Jest to instytucja uregulowana w art. 257 k.p.k. i polega na warunkowym zastąpieniu tymczasowego aresztowania poręczeniem majątkowym na podstawie postanowienia sądu, w którym sąd oznacza sumę poręczenia oraz termin, w którym powinno zostać złożone. W doktrynie wskazuje się na zasadę subsydiarności tymczasowego aresztowania względem innych środków zapobiegawczych¹⁶. Na gruncie art. 257 k.p.k. tymczasowe aresztowanie było stosowane niejako na przedpolu poręczenia majątkowego. Słusznie w tym aspekcie wskazuje Lech Krzysztof Paprzycki, że regulacja art. 257 § 2 k.p.k. jest odpowiedzią ustawodawcy na problemy praktyczne, jakie pojawiały się w toku stosowania poręczenia majątkowego o znacznej wysokości mającego przez wymierną dolegliwość dla oskarżonego (podejrzanego) w pełni zabezpieczyć prawidłowy tok postępowania¹⁷. Nie ulega bowiem wątpliwości, że warunkowe tymczasowe aresztowanie stosuje się w sytuacjach, w których wymagane jest zastosowanie środka zapobiegawczego mającego na celu zabezpieczenie postępowania przygotowawczego. Natomiast zrealizowanie funkcji zabezpieczającej jest możliwe wyłącznie wtedy, gdy zostanie zastosowany środek odpowiednio dolegliwy dla oskarżonego. W przypadku, w którym sąd orzekłby zastosowanie środka zapobiegawczego w postaci poręczenia majątkowego (w szczególności w znacznej wysokości), jednak nie zastosowałby instytucji z art. 257 k.p.k. w celu swoistego przymuszenia oskarżonego do wpłacenia poręczenia, pojawiłoby się znaczne ryzyko braku właściwego zabezpieczenia postępowania poprzez nieskuteczne zastosowanie środka zabezpieczającego¹⁸.

Zatem z treści przepisu art. 257 § 2 k.p.k. sprzed nowelizacji można było wyinterpretować, że tymczasowe aresztowanie było stosowane w celu przymuszenia oskarżonego do złożenia kwoty poręczenia w wyznaczonym terminie, natomiast

¹⁶ Zob. P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 87; D. Tarnowska, *Poręczenie majątkowe...*, s. 90; L.K. Paprzycki [w:] *Kodeks...*, s. 807.

¹⁷ L.K. Paprzycki [w:] *Kodeks...*, s. 808.

¹⁸ Por. A. Bulsiewicz, *Poręczenie majątkowe w polskim procesie karnym*, Toruń 1991, s. 62.

to poręczenie majątkowe było środkiem zapobiegawczym domyślnym pożądanym przez sąd. Możemy więc wywnioskować, że postanowienie o zastosowaniu instytucji warunkowego tymczasowego aresztowania czyniło zadość zasadzie stosowania tymczasowego aresztowania jako środka zapobiegawczego *ultima ratio*, bowiem – tylko wtedy, kiedy poręczenie majątkowe w odpowiednio wysokiej kwocie mogło zabezpieczyć prawidłowy tok postępowania, a nie zostało ono złożone należy sięgnąć po tymczasowe aresztowanie – które w przypadku tej instytucji stosowane jest już przed złożeniem poręczenia, wskutek czego zdaje się pełnić swoistą funkcję gwarancyjną względem poręczenia majątkowego. Na gruncie niniejszych rozważań zdawałoby się, że można wysunąć pogląd o subsydiarności tymczasowego aresztowania względem poręczenia majątkowego w szczególnej relacji, którą tworzy warunkowe tymczasowe aresztowanie.

4. Warto również poruszyć kwestię terminologiczną oraz kwestię znaczenia czynności polegającej na złożeniu przedmiotu poręczenia majątkowego. W literaturze stosowane jest bowiem określenie ustawowe – poręczenie majątkowe, jednak niektórzy autorzy posługują się pojęciem „kaucja” jako swoistym synonimem dla poręczenia majątkowego¹⁹. Posługiwanie się pojęciem kaucja w kontekście art. 257 § 2 k.p.k. zdaje się jednak być dyskusyjne w brzmieniu przepisu sprzed nowelizacji, jednak na gruncie znowelizowanego art. 257 § 2 k.p.k. coraz śmielej można wysuwać pogląd o kaucyjności analizowanej instytucji.

Zauważmy, że tzw. kaucja jest przede wszystkim utożsamiana z systemami anglosaskimi i funkcjonującymi tam unormowaniami. W Stanach Zjednoczonych Ameryki na poziomie federalnym kaucja jest unormowana w ustawie *The Bail Reform Act* z 1984 r. (uchwalona jako rozdział I ustawy *Comprehensive Crime Control Act*)²⁰, jednak największą doniosłość w jej stosowaniu ma prawo stanowe stosowanie w stanie, w którym odbywa się dany proces karny. Można wskazać, że z uregulowania federalnego wynika, iż sądy – w przeciwieństwie do regulacji polskiej – mają prawo ustanawiać kaucję na poziomie wymagającym od oskarżonego/podejrzanego poczynienia wszelkich starań mających na celu zebranie wymaganych środków, zaś niezależnym od jego sytuacji majątkowej. Oznacza to, że wysokość kaucji jest przede wszystkim uzależniona od charakteru czynu i ryzyka ucieczki, nie zaś od możliwości finansowych czy zarobkowych zobowiązanego. Sąd może ustanowić kaucję na poziomie niepozwalającym oskarżonemu/podejrzanemu na jej uiszczenie, ale musi to być uzasadnione względami zabezpieczenia obecności oskarżonego podczas procesu. Innymi słowy – wysokość kaucji jest zawsze dopuszczalna wtedy, gdy w ocenie sądu tylko taka wysokość może zabezpieczyć prawidłowy tok postępowania, niezależnie od tego, czy oskarżony/podejrzany może taką kwotę uiścić, przy czym sąd musi uzasadnić, dlaczego kaucja w takiej wysokości jest uzasadniona²¹. Co więcej, sędzia ma obowiązek w zdecydowanej większości spraw ustanowić kaucję – nawet gdy w ocenie sądu ryzyko ucieczki oskarżonego

¹⁹ Zob. F. Prusak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LEX nr 587538802; K. Dudka [w]: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, LEX nr 587774904.

²⁰ Ustawa opublikowana w zbiorze Public Law 98–473, 98 Stat. 1837, 1976 (1984), 18 U.S.C., §§ 3141–3156, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-98/pdf/STATUTE-98-Pg1837.pdf> (dostęp: 10.02.2020 r.).

²¹ Por. D. N. Adair Jr., *The Bail Reform Act of 1984. Third Edition*, <https://www.fjc.gov/sites/default/files/2012/BailAct3.pdf>, s. 11 i wskazane tam orzecznictwo (dostęp: 5.02.2020 r.).

po ustanowieniu takiej kaucji wciąż jest bardzo wysokie²². Ponadto system amerykański dopuszcza wpłacenie kaucji na podstawie uprzednio ustalonej wysokości kaucji za poszczególne przestępstwa już podczas zatrzymania na posterunku policji, bez ustanowienia kaucji podczas posiedzenia sądu, co jeszcze bardziej uwydatnia spostrzeżenie, że zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania zdaje się być skutkiem ubocznym możliwości „wykupienia się” z aresztu przez oskarżonego niż celem istnienia tej instytucji. Podobne uregulowania można znaleźć też w Irlandii. Należy jednak podkreślić, że możliwość wpłacenia kaucji na posterunku policji nie jest nieograniczona, bowiem w razie braku nakazu sądowego w przedmiocie aresztowania decyzja o zwolnieniu za kaucją należy do funkcjonariusza policji. Na gruncie Kodeksu postępowania karnego z 1928 r.²³ także można wyróżnić instytucję kaucji obok poręczenia wśród środków zapobiegawczych. Należy jednak podkreślić, że zarówno kaucja, jak i poręczenie na gruncie k.p.k. z 1928 r. były środkami zapobiegawczymi subsydiarnymi względem tymczasowego aresztowania, i mogły zostać orzeczone jedynie przez sąd w przypadku, gdy zachodziły podstawy do zastosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego²⁴. Kaucja mogła zostać złożona zarówno przez osobę trzecią, jak i oskarżonego, co odróżniało ją od poręczenia majątkowego, a ponadto musiała być złożona w środkach pieniężnych lub papierach wartościowych posiadanych przez oskarżonego lub osobę trzecią w chwili orzeczenia kaucji. Na gruncie k.p.k. z 1997 r. poręczenie majątkowe ma charakter środka zapobiegawczego, z ukierunkowaniem tej instytucji na zapewnienie prawidłowego toku postępowania z jednoczesnym jak najpełniejszym zachowaniem wolności obywatelskich. Trudno natomiast uznać za słuszny pogląd, że instytucja warunkowego tymczasowego aresztowania w brzmieniu sprzed nowelizacji miała charakter kaucyjny. Jak wskazano we wcześniejszej części artykułu, stosowanym środkiem jest *de facto* poręczenie majątkowe – a tymczasowe aresztowanie stosuje się jedynie na przedpolu poręczenia majątkowego, w celu swoistego „przymuszenia” oskarżonego do jego złożenia, co wyklucza tezę o „wykupieniu się” z aresztu przez złożenie poręczenia majątkowego. Należy również zauważyć, że w przypadku braku wpłaty poręczenia majątkowego tymczasowe aresztowanie trwa ze względu na konieczność zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, które mogło zostać zagwarantowane przede wszystkim przez zastosowanie poręczenia majątkowego jako środka preferowanego i docelowego, zaś w braku możliwości jego uzyskania należało zabezpieczyć postępowanie środkiem izolacyjnym. Jednakże w świetle nowelizacji z 19.07.2019 r. zdawałoby się, że instytucja warunkowego tymczasowego aresztowania uległa przekształceniu w stronę systemu kaucyjnego, co zostanie głębiej rozważone w dalszej części niniejszego artykułu.

5. Nowelizacją, która weszła w życie z dniem 5.10.2019 r., ustawodawca dokonał, jak zdawałoby się *prima facie*, kosmetycznych zmian w warstwie językowej art. 257 § 2 k.p.k. Zmienił on bowiem brzmienie przepisu w ten sposób, że sformułowanie:

²² A.M. Dershowitz, *The Law of Dangerousness: Some Fictions about Predictions*, „Journal of Legal Education” 1970/23, s. 29, <http://nrs.harvard.edu/urn-3:HUL.InstRepos:17190388> (dostęp: 6.02.2020 r.).

²³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 19.03.1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1928 r. Nr 33, poz. 313 ze zm.) – dalej k.p.k. z 1928 r.

²⁴ Por. P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 58–59 i wskazana tam literatura.

„Stosując tymczasowe aresztowanie, sąd może zastrzec, że środek ten ulegnie zmianie z chwilą złożenia, nie później niż w wyznaczonym terminie, określonego poręczenia majątkowego(...)”, zastąpił: „Stosując tymczasowe aresztowanie, sąd może zastrzec, że środek ten ulegnie zmianie pod warunkiem złożenia, nie później niż w wyznaczonym terminie, określonego poręczenia majątkowego(...)”.

Zdawałoby się, że wyrażenia „z chwilą złożenia” oraz „pod warunkiem złożenia” mogą być stosowane zamiennie i powinny być rozumiane w ten sam sposób, lecz wywołują ona doniosłe skutki w zakresie ukształtowania tej instytucji. Istnieje bowiem wyraźna różnica w semantyce i charakterze instytucji w zależności od zastosowanego wyrażenia.

W pierwszym przypadku, w którym ustawodawca podkreśla, że warunkowe tymczasowe aresztowanie ustaje z chwilą złożenia tymczasowego poręczenia, optyka procesowa skierowana jest na poręczenie majątkowe, jako na instytucję mającą dominujący charakter. Niejako podkreślona jest w tym brzmieniu rola obu instytucji z wyraźnym podziałem na poręczenie majątkowe jako środek docelowy, preferowany przez ustawodawcę oraz tymczasowe aresztowanie urzeczywistniające złożenie przedmiotu poręczenia, stosowane do chwili złożenia poręczenia majątkowego – czyli jedynego nieizolacyjnego środka zapobiegawczego gwarantującego prawidłowe zabezpieczenie toku postępowania, pożądanym przez ustawodawcę z uwagi na dyrektywę minimalizacji środków zapobiegawczych wskazaną w art. 257 § 1 k.p.k.

Na gruncie wcześniejszych rozważań utrwalono zatem pogląd, że do złożenia poręczenia majątkowego dochodzi z chwilą sporządzenia protokołu z przyjęcia przedmiotu poręczenia, co ma ogromne znaczenie w kontekście aktualnego uregulowania instytucji tymczasowego, warunkowego aresztowania. Ustawodawca omawianą nowelizacją dodał przepis paragrafu 3 do art. 257 k.p.k., który łącznie ze zmianą brzmienia paragrafu 2 tego artykułu nakazuje rozpatrywać charakter tej instytucji w nowym kontekście.

Przez zastąpienie wyrażenia „z chwilą złożenia” zwrotem „pod warunkiem złożenia”, ustawodawca swoją uwagę skierował przede wszystkim na instytucję tymczasowego aresztowania. Stworzona przez ustawodawcę optyka procesowa nakazywałaby raczej postrzegać zmianę podejścia ustawodawcy do preferowanej hierarchii środków zapobiegawczych. Należy w tym miejscu zasygnalizować potencjalną sprzeczność podstawy określonej w art. 257 § 1 k.p.k. z ponownym wyróżnieniem tymczasowego aresztowania wśród środków zapobiegawczych. W ramach instytucji warunkowego tymczasowego aresztowania po nowelizacji, wskutek dodania paragrafu 3 do art. 257 k.p.k. powstało nowe uprawnienie prokuratora ingerujące w sferę wolności obywatelskiej oraz dyskrecjonalności sądu. Prokurator, poza zażaleniem przysługującym na to postanowienie, ma także prawo do zgłoszenia sprzeciwu na zmianę środka zapobiegawczego z tymczasowego aresztowania na poręczenie majątkowe.

Do tej pory, jak podkreślano w orzecznictwie, wniesienie zażalenia na postanowienie o zastosowaniu instytucji z art. 257 k.p.k. miało charakter względnie suspensywny – tj. wniesienie zażalenia nie powodowało wstrzymania wykonania postanowienia w części dotyczącej zmiany środka zapobiegawczego, lecz takie wstrzymanie mogło nastąpić jedynie do chwili złożenia poręczenia majątkowego na mocy postanowienia sądu wydanego na podstawie art. 462 § 1 k.p.k.²⁵

²⁵ Por. postanowienie siedmiu sędziów SN z 25.02.2016 r., I KZP 18/15.

W obecnym stanie prawnym to uprawnienie, na gruncie k.p.k. dotychczas należące do sądu, zostało przyznane prokuratorowi, który może sprzeciwić się wydanemu przez sąd postanowieniu o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania w części dotyczącej zamiany środka zapobiegawczego, który to sprzeciw jest suspensywny, tj. wstrzymuje wykonanie postanowienia w części dotyczącej zmiany środka zapobiegawczego. W tym kontekście pojawiają się poważne problemy interpretacyjne związane z odtworzeniem właściwego kształtu wprowadzonej instytucji. Niejasny jest bowiem zarówno cel wprowadzonej zmiany, jak i charakter oraz wywoływane skutki.

W pierwszej kolejności – niejako dla oczyszczenia przedpola – należy zaznaczyć, że sprzeciw prokuratora bardziej niż środkiem o charakterze autonomicznym, zdaje się być jedynie przedłużeniem stanowiska prezentowanego w toku postępowania aresztowego. Wciąż bowiem skargą przysługującą prokuratorowi na wydane przez sąd postanowienie jest zażalenie, zaś sprzeciw służy jedynie utrzymaniu osadzonego w areszcie w toku postępowania zażaleniowego. Taki stan nie był zagwarantowany w poprzednim stanie prawnym, bowiem mogło w tym czasie dojść do złożenia przedmiotu poręczenia oraz zmiany środka zapobiegawczego na nieizolacyjny. Wprowadzenie tej instytucji przez ustawodawcę zdawałoby się być uzasadnione z uwagi na fakt, że wydając postanowienie o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania, sąd *de facto* uznaje, iż tymczasowe aresztowanie w przedmiotowej sprawie jest tylko częściowo zasadne, jednak w pełni zasadne jest zastosowanie poręczenia majątkowego. Jednakże, ze względu na złożenie przez prokuratora wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania sąd wydaje postanowienie o zastosowaniu instytucji z art. 257 k.p.k., jednocześnie dając prokuratorowi możliwość zaskarżenia niekorzystnego z jego punktu widzenia postanowienia. Skoro zaś prokurator złożył wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania względem oskarżonego, to z perspektywy organu procesowego pożądaną sytuacją byłoby utrzymanie tymczasowego aresztowania do czasu rozpoznania zażalenia, które może doprowadzić do uchylecia postanowienia o zastosowaniu instytucji z art. 257 k.p.k. i orzeczeniu bezwzględnie tymczasowego aresztowania.

Należy przy tym podkreślić, że z perspektywy prokuratora jest to rozwiązanie gwarantujące pożądaną stan faktyczny i prawny, ponieważ w jego opinii zastosowanie tymczasowego aresztowania jest konieczne, zaś brak suspensywności takiego sprzeciwu powodowałby stan, w którym tymczasowe aresztowanie mogłoby być zagrożone. Należy też pamiętać, że poręczenie majątkowe – chociaż jest najsukuczniejszym i najsurowszym nieizolacyjnym środkiem zapobiegawczym – jednak pozostawia pewne pole do nadużyć i wciąż istnieje ryzyko ucieczki oskarżonego pomimo jego złożenia. Dla prokuratora z pewnością jest to sytuacja niepożądana, bowiem ucieczka oskarżonego po złożeniu poręczenia majątkowego – a przed rozpatrzeniem zażalenia na postanowienie o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania – zniweczyłaby sens zarówno postępowania zażaleniowego, jak i zastosowania tymczasowego aresztowania – wskutek niemożności jego wykonania.

Również samo postępowanie sądowe napotkałoby istotne problemy związane z ucieczką oskarżonego z kraju wskutek niezastosowania tymczasowego aresztowania. Trzeba jednak poczynić w tym miejscu uwagę, że skutek w postaci wstrzymania wykonania postanowienia w części dotyczącej zmiany środka zapobiegawczego

można było w poprzednim stanie prawnym osiągnąć na mocy postanowienia sądu na podstawie art. 462 § 1 k.p.k., co również pozostawało w zgodzie z zasadą samodzielności jurysdykcyjnej sądu.

Na marginesie warto zauważyć, że rozwiązanie wprowadzone omawianą nowelizacją może naruszać także prawo do wolności obywatela, bowiem to nie w gestii sądu – lecz prokuratora – leży utrzymanie tymczasowego aresztowania mimo spełnienia przesłanek powodujących zmianę środka zapobiegawczego z izolacyjnego na nieizolacyjny. Sprzeciw mający suspensywny skutek, a jednocześnie będący niczym niekontrolowany, ingeruje bezpośrednio zarówno w rozstrzygnięcie sądu, jak i w wolność osobistą obywatela, który będzie musiał pozostać w areszcie pomimo złożenia poręczenia do czasu zakończenia postępowania zażaleniowego. Skoro – co do zasady – prokurator jest inicjatorem postępowania aresztowego, to naturalne jest również to, że będzie popierał wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania nawet w przypadku wydania postanowienia o zastosowaniu instytucji z art. 257 k.p.k., więc zdawałoby się, iż prokuratorzy będą często korzystać ze sprzeciwu.

Nie można też przejść obojętnie obok istotnego problemu, jakim jest nadużywanie stosowania instytucji tymczasowego aresztowania w Polsce. Jego sedno opisują dane liczbowe przywołane w raporcie przedstawionym przez Helsińską Fundację Praw Człowieka na podstawie badania z marca 2016 r. Pokazuje ono znaczny spadek liczby osób tymczasowo aresztowanych, co miało związek z serią wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu (dalej ETPC) dotyczących nadużywania przez Polskę zarówno ilości, podstaw, jak i czasu trwania tymczasowego aresztowania²⁶. Trzeba jednak podkreślić, że pomimo bardzo wyraźnego spadku liczby tymczasowo aresztowanych w latach 2009–2015 nie było to wynikiem nieuwzględniania przez sądy wniosków prokuratora o zastosowanie tej instytucji, lecz spadkiem liczby złożonych wniosków.

We wskazanym raporcie określono, że w 2009 r. złożono 27.693 wnioski o zastosowanie tymczasowego aresztowania, z czego uwzględniono 24.755 – co daje skuteczność wniosków na poziomie 89,39%, podczas, gdy w 2015 r. złożono 13.665 wniosków, z czego uwzględniono 12.580 – co daje skuteczność wniosków na poziomie 92,06%²⁷. Ponadto spadła liczba zastosowanych poręczeń majątkowych, które jako najskuteczniejsze i najbardziej dolegliwe powinny być raczej stosowane częściej, niż tymczasowe aresztowanie – tymczasem w 2015 r. orzeczono ten środek „tylko” 6.850 razy²⁸.

Trend ten jest tym bardziej niepokojący, że od 2016 r. zarówno liczba wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania, jak i liczba zastosowanych izolacyjnych środków zapobiegawczych zaczęła ponownie rosnąć. W 2018 r. orzeczono tymczasowe aresztowanie 17.762 razy, złożono 19.665 wniosków o zastosowanie

²⁶ Zob. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie w Polsce. Raport z badania*, 2016, http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/07/HFPC_raport_tymczasowe-aresztowanie_2016.pdf (dostęp: 10.02.2020 r.). Wyroki ETPC: z 3.02.2009 r., Kauczor przeciwko Polsce, skarga nr 45219/06; z 26.02.2013 r., Kowrygo przeciwko Polsce, skarga nr 6200/07; z 1.02.2011 r., Choumakov przeciwko Polsce (nr 2), skarga nr 55777/08; z 21.02.2012 r., Ruprecht przeciwko Polsce, skarga nr 39912/06; z 18.09.2012 r., Dochnal przeciwko Polsce, skarga nr 31622/07; z 3.12.2012 r., Nowicka przeciwko Polsce, skarga nr 13229/03 (wyroki dostępne na stronie HUDOC).

²⁷ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie...*, s. 51.

²⁸ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie...*, s. 54–55.

tęgo środka, co dawało skuteczność na poziomie 90,46%²⁹. Należy zauważyć, że w III i IV kwartale 2019 r. wykonywanych tymczasowych aresztowań było odpowiednio 9.132 oraz 9.015, co raczej pozwala skłaniać się ku wnioskowi, iż nie odnotowano spadku złożonych wniosków oraz orzeczonych środków izolacyjnych, natomiast ze względu na brak kompletnej statystyki za rok 2019 nie można postawić w tym zakresie jednoznacznej tezy³⁰.

Zauważmy, że tendencja wzrostowa dotyczy także wniosków o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania. W 2018 r. na 12.841 wniosków tymczasowe aresztowanie przedłużono 12.189 razy, co daje skuteczność wniosków na poziomie 94,92%, i stanowi zarówno drastyczny wzrost w stosunku do 2015 r. (odpowiednio: 6.509 wniosków, 6.264 orzeczeń, 96,23% skuteczności), jak i względem 2009 r. (odpowiednio: 11.951 wniosków, 11.427 orzeczeń, 95,61% skuteczności). Rok ten był rokiem przełomowym w zakresie sygnalizowania przez ETPC naruszeń przez Polskę Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³¹ w zakresie dotyczącym stosowania, podstaw i czasu trwania tymczasowego aresztowania, a także systemowego problemu związanego z jego stosowaniem i przedłużaniem³². Seria wyroków z lat 2009–2013 doprowadziła do zmian legislacyjnych oraz zmniejszenia ilości składanych wniosków o zastosowanie tymczasowego aresztowania, jednak ta tendencja zaczęła ponownie rosnąć po 2016 r.

Jeszcze drastyczej prezentuje się liczba postanowień o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania w ciągu ostatnich 5 lat. Na 17.940 postanowień o zastosowaniu tymczasowego aresztowania w toku postępowania przygotowawczego w 2013 r. wydano 180 postanowień o zastosowaniu instytucji z art. 257 k.p.k., co przekłada się na 1,02% warunkowych tymczasowych aresztowań względem zastosowanych tymczasowych aresztowań³³. W 2018 r. odnotowano nieznaczny wzrost w tym zakresie, bowiem na 17.762 postanowień o zastosowaniu tymczasowego aresztowania wydano 273 postanowienia o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania, co daje relację o wartości 1,53%³⁴. Jest to tendencja alarmująca wobec nadużywania daleko ingerującej w prawa i wolności obywateli instytucji tymczasowego aresztowania względem znacznego spadku stosowania środków nieizolacyjnych, w tym poręczenia majątkowego (orzeczone w 2009 r. 15. 867 razy, zaś w 2018 r. – tylko 8.336 razy).

Biorąc pod uwagę przywołane statystyki, w szczególności liczbę wniosków prokuratorskich o zastosowanie tymczasowego aresztowania, przyznanie nowego uprawnienia pozwalającego prokuratorowi – stronie postępowania aresztowego – dość istotnie ingerować w rozstrzygnięcie bezstronnego podmiotu jakim jest sąd, jednocześnie wkraczając w sferę uprawnień drugiej strony postępowania

²⁹ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie – (nie)tymczasowy problem*, 2019, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2019/07/HFPC-Tymczasowe-aresztowanie-nietymczasowy-problem-web_01.pdf, s. 13 (dostęp: 12.02.2020 r.).

³⁰ Kwartałna Informacja Statystyczna za IV kwartał 2019 r. opublikowana na stronie Służby Więziennej, <https://sw.gov.pl/strona/Statystyka-kwartałna> (dostęp: 12.02.2020 r.).

³¹ Sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2. Obowiązuje w 47 państwach Rady Europy, a Polska ratyfikowała ją w 1993 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

³² Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie – (nie)tymczasowy...*, s. 16–18.

³³ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie – (nie)tymczasowy...*, s. 33.

³⁴ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie – (nie)tymczasowy...*, s. 33.

aresztowego, zdaje się nieść za sobą ryzyko naruszenia wolności obywatela, względem którego nie zostało przełamane przecież domniemanie niewinności.

Jest to sytuacja skrajnie niepożądana z gwarancyjnego punktu widzenia. Ponadto zgłoszenie takiego sprzeciwu mieści się w ramach dyskrecjonalności prokuratora, nie ma żadnego ustawowego zakazu czy obowiązku dotyczącego sytuacji, w której taki sprzeciw może zostać zgłoszony. Jediną restrykcją, jaką można dostrzec w treści przepisów jest ograniczenie temporalne, w ramach którego prokurator może zgłosić taki sprzeciw najpóźniej na posiedzeniu po ogłoszeniu postanowienia o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania.

Ma to jednak doniosłe znaczenie dla tej instytucji, bowiem poręczenie majątkowe musi zostać złożone w określonej w orzeczeniu sądu wysokości oraz terminie, a w przypadku jego złożenia staje się wykonalne nawet wówczas, gdy nie jest jeszcze prawomocne. Złożenie sprzeciwu może zaś mieć kilka konsekwencji, które w żaden sposób nie są uregulowane przez ustawodawcę. Po pierwsze, jeżeli taki sprzeciw wstrzymuje wykonanie postanowienia o zmianie środka zapobiegawczego z tymczasowego aresztowania na poręczenie majątkowe, to istotny jest też jego wpływ na bieg terminu do złożenia poręczenia majątkowego. Na tym gruncie jawią się dwie koncepcje – w myśl pierwszej z nich wniesienie takiego sprzeciwu powoduje zawieszenie biegu terminu do złożenia poręczenia majątkowego, który biegnie ponownie od dnia wydania rozstrzygnięcia nieuwzględniającego zażalenia prokuratora przez sąd odwoławczy. W razie zaaprobowania tego poglądu należy także uznać za niedopuszczalne przyjęcie poręczenia majątkowego przed wydaniem orzeczenia przez sąd odwoławczy. Innymi słowy, sprzeciw w myśl tej koncepcji będzie wstrzymywał nie tylko wykonanie postanowienia w zakresie dotyczącym zmiany środka zapobiegawczego, lecz także bieg terminu do złożenia przedmiotu poręczenia, a co za tym idzie – również przyjęcia tego poręczenia, wskutek czego logiczną konsekwencją będzie stwierdzenie, że poręczenie majątkowe będzie mogło zostać złożone najwcześniej w chwili wydania rozstrzygnięcia przez sąd odwoławczy i dopiero od tej chwili będzie biegł termin do złożenia tego poręczenia. Nawet, jeśli przedmiot poręczenia zostanie złożony przed rozpatrzeniem zażalenia, to nie może zostać przyjęty przez organ procesowy do czasu wydania rozstrzygnięcia przez sąd odwoławczy. Natomiast zgodnie z drugą koncepcją termin do złożenia poręczenia majątkowego biegnie niezależnie od złożonego sprzeciwu i wstrzymania wykonalności postanowienia w części dotyczącej zmiany środka zapobiegawczego.

Konsekwencją przyjęcia tej koncepcji musi być możliwość przyjęcia poręczenia majątkowego w trakcie postępowania zażaleniowego ze skutkiem „na przyszłość”³⁵, tj. złożenie poręczenia majątkowego może nastąpić w każdej chwili od momentu wydania postanowienia o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania do upływu terminu wskazanego przez sąd w tym postanowieniu, jednak skutek w postaci zwolnienia nastąpi niezwłocznie po utrzymaniu tego postanowienia w mocy przez sąd odwoławczy. Termin do złożenia poręczenia majątkowego jest

³⁵ Podobne stanowisko zdaje się prezentować Damian Wąsik, wskazując, że choć niniejsze uprawnienie materializuje się dopiero z chwilą wyznaczenia posiedzenia w przedmiocie stosowania bądź przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania, dopuszczalne jest złożenie przez prokuratora sprzeciwu na piśmie przed posiedzeniem. Zob. D. Wąsik, *Sprzeciw prokuratora od postanowienia sądu o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania (art. 257 § 3 k.p.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2020/6, s. 73.

niezależny od procedury zażaleniowej, przy czym należy zauważyć, że powinien być on dłuższy od terminu do efektywnego rozpatrzenia zażalenia, bowiem w innym przypadku rozpatrzenie takiego zażalenia byłoby bezprzedmiotowe. Jeżeli zaś w postanowieniu o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania oznaczono termin do złożenia poręczenia majątkowego, który upłynął po złożeniu zażalenia, a przed wydaniem rozstrzygnięcia przez sąd odwoławczy, to sąd powinien z urzędu przedłużyć taki termin. Można bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której nie tylko zażalenie będzie bezprzedmiotowe – z uwagi na brak złożenia poręczenia majątkowego w przepisany termin, co skutkuje brakiem możliwości zamiany środka zapobiegawczego oraz w sytuacji, w której poręczenie złożono, zaś sąd po rozpatrzeniu odwołania uznał je za zasadne. To nie tylko pozbawiłoby w części oskarżonego, względem którego nie przełamano domniemania niewinności, możliwości obrony swoich praw, lecz także wpływałoby negatywnie na ekonomikę procesową, bowiem część postępowań byłaby bezprzedmiotowa. Z uwagi na powyższe, należy zaakceptować drugą koncepcję pozwalającą na złożenie poręczenia majątkowego w dowolnym momencie terminu z jednoczesną dezaprobatą względem koncepcji, polegającej na suspensywności sprzeciwu prokuratora względem biegu terminu na złożenie przedmiotu poręczenia. Wynika to nie tylko ze względów ściśle praktycznych, lecz także wobec istotnych trudności w uzyskaniu takiego rezultatu w toku interpretacji przepisów. Jeśli sprzeciw prokuratora miałby wstrzymywać zarówno bieg, jak i możliwość złożenia poręczenia majątkowego, to ustawodawca powinien był wskazać taki skutek bezpośrednio w przepisach ustawy karnej procesowej.

6. W świetle wskazanych argumentów trudno jest wyrazić aprobatę wobec zmian dotyczących instytucji warunkowego tymczasowego aresztowania, w szczególności w zakresie dotyczącym wprowadzenia sprzeciwu prokuratora. Charakter prawny instytucji warunkowego tymczasowego aresztowania zmienił się bardziej w kierunku kaucyjnym, co może sygnalizować odejście przez ustawodawcę od koncepcji poręczenia majątkowego jako samodzielnego środka zapobiegawczego i przeobrażenie go w instytucji warunkowego tymczasowego aresztowania w swoistą kaucję. Może to mieć wyraz nie tylko w zmianie językowego brzmienia przepisu art. 257 § 2 k.p.k., która znacznie zmieniła optykę procesową tego przepisu, skupiając się na tymczasowym aresztowaniu jako środku dominującym, lecz przede wszystkim w treści § 3, który pokazuje kierunek zmian pożądaných przez ustawodawcę. Dodanie instytucji sprzeciwu wstrzymującego zmianę środka zapobiegawczego jeszcze bardziej wzmocniło koncepcję kaucyjności poręczenia majątkowego w ramach warunkowego tymczasowego aresztowania. Instytucja ta przyznaje bowiem prokuratorowi prawo do utrzymywania tymczasowego aresztowania w toku postępowania zażaleniowego do czasu jego rozpatrzenia niezależnie od złożenia poręczenia majątkowego, które w tak przyjętej optyce procesowej powinno być postrzegane jako kaucja pozwalająca na wykupienie się z aresztu. Jednocześnie martwiący jest trend występujący w praktyce organów procesowych, polegający na znacznym zwiększaniu się liczby tymczasowych aresztowań przy jednoczesnym minimalnym wzroście zastosowań warunkowych tymczasowych aresztowań oraz znacznym spadku stosowanych nieizolacyjnych środków zapobiegawczych, w tym

poręczeń majątkowych. Może to wskazywać na systemowy problem związany z nadużywaniem stosowania tymczasowego aresztowania oraz brak zaufania organów procesowych do stosowania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych, co stoi w sprzeczności z dyrektywą preferowania środków nieizolacyjnych wyrażoną w art. 257 § 1 k.p.k. Ponadto nowo wprowadzona instytucja sprzeciwu może podważać zaufanie społeczeństwa oraz organów procesowych do stosowania tymczasowego warunkowego aresztowania lub poręczenia majątkowego, a w konsekwencji doprowadzić do utraty znaczenia przez te instytucje. Ponadto sprzeciw prokuratora w obecnym stanie prawnym przynosi kilka istotnych wątpliwości i problemów z jego stosowaniem.

Po pierwsze, brak jest jasności w zakresie zastosowania tej instytucji poza ograniczeniem temporalnym, polegającym na wskazaniu ostatniego momentu dopuszczalnego jej zgłoszenia. Zdaje się w takim razie być możliwe także zgłoszenie takiego sprzeciwu już we wniosku inicjującym postępowanie aresztowe niejako na przyszłość³⁶. Po drugie, sprzeciw prokuratora nie jest poddany żadnej kontroli dotyczącej podstaw jego zastosowania. Należy podkreślić, że w gruncie rzeczy oparty jest on na dokładnie tych samych podstawach, co wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania, który został uznany przez sąd za częściowo zasadny, i co do którego sąd rozstrzygnął o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania. Nie wiąże się to z żaden sposób z pojawieniem się nowego materiału dowodowego w sprawie, lecz jest to czysty „bojkot” wydanego przez sąd postanowienia. Jest to jednocześnie sytuacja podważająca zaufanie do orzeczeń sądowych w sprawach karnych, bowiem oskarżony w żaden sposób nie może skontrolować legalności przedłużenia jego pobytu w areszcie, następującego w gruncie rzeczy wbrew wyrokowi sądowemu. W tym kontekście należy wskazać na potencjalne naruszenie przepisów Konstytucji RP³⁷, w szczególności art. 42 ust. 2, a także art. 41 ust. 1 i 2. Skoro sąd po rozpatrzeniu sprawy na podstawie przedstawionego materiału dowodowego orzekł o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania, tj. dostrzegł zasadność zmiany środka zapobiegawczego na nieizolacyjny, to zdaje się być nieuprawnione takie ingerowanie prokuratora w sferę kompetencji sądowych pozwalające na wstrzymanie wykonania niekorzystnego z jego punktu widzenia postanowienia. W tym zakresie chybione wydaje się być stanowisko D. Wąsika wskazujące, że sprzeciw prokuratora z art. 257 § 3 k.p.k. stanowi wymierną gwarancję prawa prokuratora w przedmiocie skutecznego zaskarżenia postanowienia o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania³⁸. Autor zdaje się ignorować fakt, że kwota poręczenia majątkowego ma skutecznie zabezpieczać postępowanie, zaś tymczasowego aresztowania – zgodnie z treścią art. 257 § 1 k.p.k. – nie stosuje się, jeśli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy. W konsekwencji należy uznać, że decyzja sądu jest oparta na założeniu, że choć w przypadku podejrzanego mogą występować przesłanki zastosowania tymczasowego aresztowania, to sąd nie zgadza się z prokuratorem co do tego, że jest to jedyny środek zapobiegawczy pozwalający na zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania przygotowawczego. Ponadto

³⁶ Zob. rozważania poczynione w pkt 5 niniejszego opracowania.

³⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) – dalej Konstytucja RP.

³⁸ D. Wąsik, *Sprzeciw prokuratora...*, s. 82.

sąd, na gruncie przepisu 462 § 1 k.p.k., może wstrzymać wykonanie wydanego postanowienia, co powoduje skutek analogiczny do tego wywoływanego przez instytucję z art. 257 § 3 k.p.k. Sam fakt obowiązku zabezpieczenia przez prokuratora właściwego toku postępowania przygotowawczego nie uzasadnia przyznania mu jednostronnego, autonomicznego oraz nieweryfikowanego uprawnienia do wstrzymania wykonania, choćby nieprawomocnych, postanowień sądu. Krytycznie należy odnieść się również do postulowanego przez autora poglądu, jakoby „Dotychczasowa konstrukcja art. 257 k.p.k., jeżeli nie wyłączała w ogóle prokuratora z postępowania, to przynajmniej odsuwała jego osobę od postępowania w przedmiocie stosowania środka zapobiegawczego, sprowadzając tę materię do relacji sąd – podejrzany”³⁹. Należy pamiętać, że prokurator jest zobowiązany do wskazania dowodów determinujących stwierdzenie, że istnieje duże prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa przez podejrzanego wraz z jednoczesnym wykazaniem konieczności stosowania tymczasowego aresztowania na podstawie art. 250 § 2a k.p.k. Ponadto ma prawo wziąć udział w posiedzeniu sądu w przedmiocie rozpatrzenia wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania oraz popierać złożony wniosek przed sądem. Trzeba mieć na uwadze, że organem decyzyjnym w przedmiocie zastosowania środka zapobiegawczego jest sąd, wobec czego przyznanie prokuratorowi prawa do sprzeciwu wstrzymującego wykonalność postanowienia sądu skutkuje ograniczeniem podbudowanej tak konstytucyjnie, jak i konwencyjnie kompetencji sądu w tym zakresie. Szczególnie istotny w tym aspekcie jest również fakt, że omawiane prawo do sprzeciwu jest ograniczone wyłącznie zakresem temporalnym, zaś prokurator ma pełną swobodę decyzyjną oraz nie jest zobowiązany do wniesienia zażalenia na postanowienie, któremu się sprzeciwiał. Zatem bez wątpliwości nie można uznać, że dotychczas prokurator był pozbawiony wpływu zarówno na zastosowanie środka izolacyjnego, jak i na wysokość kwoty poręczenia majątkowego – bowiem to właśnie od przedstawionych przez prokuraturę dowodów oraz wskazanych okoliczności zależało uznanie przez sąd, że izolacyjny środek zapobiegawczy jest uzasadniony oraz konieczny. Mając na uwadze fakt, że w świetle orzecznictwa strasburskiego stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce przyjmuje charakter problemu strukturalnego⁴⁰, przyznawanie prokuratorowi będącego jednocześnie przedstawicielem organów ścigania uprawnień tak mocno ingerujących w sferę wolności jednostki należy uznać za nieuzasadnione. Warto zwrócić uwagę na liczne głosy krytyki skierowane w stronę instytucji z art. 257 § 3 k.p.k., zbliżone do poglądów prezentowanych przez autora niniejszego opracowania⁴¹.

Wątpliwy wydaje się być również pogląd, jakoby kontrola wskazana w treści art. 41 ust. 2 Konstytucji RP była dokonywana w toku postępowania zażaleniowego, bowiem sąd odwoławczy nie rozpatruje legalności sprzeciwu prokuratora i utrzymania tymczasowego aresztowania, a dokonuje kontroli poprawności rozstrzygnięcia sądu I instancji. Od momentu złożenia przedmiotu poręczenia w zasadzie byłoby

³⁹ D. Wąsik, *Sprzeciw prokuratora...*, s. 82.

⁴⁰ Zob. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie – (nie)tymczasowy...*, s. 5, 42 oraz wskazane tam orzecznictwo ETPC.

⁴¹ Zob. np. J. Zagrodnik, Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, J. Zagrodnik, Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel, Warszawa 2020, art. 257; J. Mierzwińska-Lorencka [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020, art. 257.

to pozbawienie wolności obywatela nie tylko bez wyroku sądowego, ale wręcz wbrew orzeczeniu sądu orzekającego zmianę środka zapobiegawczego z tymczasowego aresztowania na poręczenie majątkowe, które to pozbawienie nie może zostać w żaden sposób zaskarżone do czasu wydania rozstrzygnięcia przez sąd I instancji.

Takie rozwiązanie należy uznać za zbyt daleko ingerujące w sferę wolności jednostki. W gruncie rzeczy prowadzi ono do wykluczenia z obrotu prawnego niekorzystnych dla prokuratora orzeczeń wydanych przez sądy I instancji w toku postępowania aresztowego na mocy dyskrecjonalnej decyzji strony tego postępowania. Takie uregulowanie w sposób rażąco narusza standardy i gwarancyjność uczciwego i rzetelnego procesu. Ustawodawca powinien rozważyć wszelkie za i przeciw utrzymaniu instytucji sprzeciwu prokuratora na postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, należy jednak podkreślić, że w aktualnym stanie prawnym należy ocenić ją skrajnie krytycznie. Jedną z propozycji *de lege ferenda* mogłoby być uregulowanie polegające na obowiązku zgłoszenia sprzeciwu najpóźniej do momentu poprzedzającego wydanie przez sąd I instancji postanowienia o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania, w którym, biorąc pod uwagę wszelkie okoliczności sprawy i zebrany materiał dowodowy, sąd będzie mógł wstrzymać wykonanie postanowienia w części dotyczącej zmiany środka zapobiegawczego z urzędu.

Summary

Michał Wawrzyńczak, *Reflections on Conditional Pre-Trial Detention in the Light of the Amendments to the Code of Criminal Procedure of 19 July 2019*

This article contains reflections on the conditional pre-trial detention in the light of amendments introduced by the amending act of 19 July 2019. The author first clarifies the terminological problems related to bail, so as to enable precise indication of the moment when the preventive measure used is changed. Moreover, the author indicates the importance of the mechanism defined in Article 257 of the Code of Criminal Procedure in the system of Polish preventive measures and analyses the nature and frequency of its application. This study discusses the consequences of the introduced amendments and broadly considers the current provisions applicable to conditional pre-trial detention, as well as the practical problems related to the application of amended provisions. The author expresses a critical attitude towards the introduced amendments in the light of doubts related to violation of constitutional guarantees and standards, and also presents proposals of legislative amendments aimed at ensuring that constitutional guarantees are maintained.

Keywords: conditional pre-trial detention, Article 257 of the Code of Criminal Procedure, bail, preventive measures

Streszczenie

Michał Wawrzyńczak, *Kilka uwag o instytucji warunkowego tymczasowego aresztowania w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 19.07.2019 r.*

Niniejszy artykuł zawiera rozważania na temat instytucji warunkowego tymczasowego aresztowania w świetle zmian wprowadzonych nowelizacją z 19.07.2019 r. Autor w pierwszej kolejności dokonuje klaryfikacji problemów terminologicznych związanych z instytucją poręczenia majątkowego, dzięki czemu możliwe jest precyzyjne wskazanie

momentu zamiany stosowanego środka zapobiegawczego. Ponadto wskazuje znaczenie instytucji z art. 257 Kodeksu postępowania karnego w systemie polskich środków zapobiegawczych oraz analizuje charakter oraz częstotliwość jej zastosowania. W opracowaniu omówiono konsekwencje wprowadzonych zmian, a także dokonano szerokich rozważań na temat aktualnego uregulowania warunkowego tymczasowego aresztowania oraz problemów praktycznych związanych z aplikacją znowelizowanych przepisów. Autor wyraził krytyczny stosunek do wprowadzonych zmian, wobec wątpliwości związanych z naruszeniem gwarancji oraz standardów konstytucyjnych, a także przedstawił propozycje zmian legislacyjnych mającą na celu zapewnienie zachowania gwarancji konstytucyjnych.

Słowa kluczowe: warunkowe tymczasowe aresztowanie, art. 257 Kodeksu postępowania karnego, poręczenie majątkowe, środki zapobiegawcze

Literatura:

1. Adair Jr. D.N., *The Bail Reform Act of 1984. Third Edition*, <https://www.fjc.gov/sites/default/files/2012/BailAct3.pdf>
2. Bulsiewicz A., *Poręczenie majątkowe w polskim procesie karnym*, Toruń 1991.
3. Dershowitz A.M., *The Law of Dangerousness: Some Fictions about Predictions*, *Journal of Legal Education* 1970, nr 23.
4. Dudka K. [w]: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, LEX nr 587774904.
5. Eichstaedt K. [w]: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2013.
6. Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2014.
7. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie w Polsce. Raport z badania*, 2016, http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/07/HFPC_raport_tymczasowe-aresztowanie_2016.pdf
8. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Tymczasowe aresztowanie – (nie)tymczasowy problem*, 2019, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2019/07/HFPC-Tymczasowe-aresztowanie-nietymczasowy-problem-web_01.pdf
9. Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–296*, red. P. Hofmański, Warszawa 2007.
10. Karlik P., *Poręczenie majątkowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016.
11. Kwartalna Informacja Statystyczna za IV kwartał 2019 r. opublikowana na stronie Służby Więziennej, <https://sw.gov.pl/strona/Statystyka-kwartalna>
12. Mierzwińska-Lorencka J. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020.
13. Paprzycki L.K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013.
14. Pawelec K.J., *Środki zapobiegawcze – nowe uregulowania w Kodeksie postępowania karnego. Zagadnienia podstawowe*, *Monitor Prawniczy* 2015, nr 17.
15. Prusak F., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LEX nr 587538802.
16. Skorupka J. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2016.
17. Stefański R.A., *Kodeks postępowania karnego*, t. II. *Komentarz do art. 167–296*, LEX nr 587781774.
18. Tarnowska D., *Poręczenie majątkowe jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Toruń 2002.
19. Wąsik D., *Sprzeciw prokuratora od postanowienia sądu o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania (art. 257 § 3 k.p.k.)*, *Prokuratura i Prawo* 2020, nr 6.
20. Zabłocki S., *Środek zapobiegawczy – tak, represja i asekuracja – nie*, *Palestra* 1984, nr 12.
21. Zagrodnik J., Chmielniak Ł., Klonowski M., Rychlewska-Hotel A. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, J. Zagrodnik, Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel, Warszawa 2020.